

Pensionistar

JÓGVAN SUNDSTEIN
skrivað 11.08.2009

Í sambandi við soklallaða ólavssøkupakkan er ein komandi pensiónsreformur blandaður uppí. Hetta er ikki serliga heppi, tá grundgevingin fyri vakstrarpakkanum er verandi fíggjarliga støðan hjá landskassanum

Men pensiónsreformurin skal so viðgerast undir øllum umstøðum. Men framløguformurin hevur ikki verið serliga væleydnaður, tá tað mest sjónliga undir orðaskiftinum hevur verið, at núverandi pensionistar, bæði fyritiðar- og fólkapensionistar koma at missa inntøku. Bæði beinleiðis miss og óbeinleiðis miss. Beinleiðis koma fólkapensionistar at missa inn-

tøku við, at grundupphæddin verður skattskyldug. Um bótast skal um hetta má grundupphæddin hækka munandi. Og so er landskassin líka vítt. Óbeinleiðis missa fólkapensionistar eisini við at procentpartur av aðrari inntøku verður mótroknaður í pensiónini, eisini grundupphæddini. Um hetta skal vera partur av einum komandi reformi, er tað betur, at hann ikki kemur. Eisini virkar tað

heilt skeivt, at mótrokning skal gerast frá fyrstu krónu í fyritiðarpensiónini. Eftir míni uppfatan eigur ein vakstrarpakki ella kreppupakki, ella hvat hann verður róptur, at verða viðgjørdur fyri seg, og ein komandi meira langtíðarætlaður pensiónsreformur at verða viðgjørdur fyri seg. Í juli 2008 hevði eg eina grein um framtíðarviðurskifti hjá pensionistum og í

mei 2009 skrivaði eg aftur eina grein um sama evni. Seinra greinin var fyri stóran part endurtøka av tí fyrri, men kortini haldi eg eisini, at tær supplerar hvørja aðra. Harumframt haldi eg ikki, at so nógv er hent í málinum fyrr enn nú, so eg vil loyva mær at senda greinirnar eina ferð afturat til Sosialin. Um blaðið vil geva rúmd fyri greinunum, kundi tað veri, at onkur (møguliga pen-

sionistur) gav sær stundir at lesa tær aftur, saman við hesum lítla greinastubba. Sjóarmiðini í báðum greinum standi eg framvegis við.

Pensiónsreformur

JÓGVAN SUNDSTEIN
skrivað 20.05.2009

Fyri eini tveimum árum síðani skrivaði eg grein um framtíðar pensiónsviðurskifti. Onkrir batar eru hendir á økinum síðani, men ikki nakað slóðbrótandi. Nú ljóðar, at ein reformur skal leggjast fyri tingið í heyst. Tí kundi eg hugsa mær at koma aftur við greinini í eini “reformeraðari” útgávu

Vælføðarsamfelagið Stórus dentur verður í fleiri londum lagdur á verjuna av vælføðarsamfelagnum, ikki minst í Norðurlondum. Í Danmark hevur ein “Velfærdskommission” skrivað eitt stórt verk um, hvussu vælføðin kann bjargast í framtíðini. Ymiskt er, sum hetta verk hevur verið móttikið, men politakarar eru samdir um, at ein kann ikki bara lata standa til. Í ávísum førum er farið út um mark við almennum útreiðslum, samstundis sum færri fólk eru á arbeiðsmarknaðinum. Í Danmark hevur orðaskifti serliga snú seg um sokallaðu “efterlønnen” (ikki at blanda saman við tað, sum vit rópa eftirløn ella pensión). Hendan danska “efterløn” hevur eftir ávísum treytum kunnað verða útgoldin til fólk, sum gevast við at arbeiða, tá tey fylla 60 ár. Tað hevur havt við sær eina rúgvu av fólki, sum gevast á arbeiðsmarknaðinum, sjálvt um tey eru arbeiðsfør, og taka sær av løttum við hampuliga góðari úrtøku. Fyri nøkrum árum síðani settu danir eisini fólkapensiónsaldurin niður frá 67 árum til 65 ár. Fleiri røddir eru

nú frammi aftur um, at seta fólkapensiónsaldurin upp aftur til 67 ár og samstundis avtaka ella minka um eftirlønarskipanina, í øllum førum hækka aldurin frá 60 árum til 62 ár ella hægri. Til alla lukku hava vit ikki í Føroyum havt hesa “efterløn”, tvørtur í móti hava arbeiðsfør fólk roynt at arbeiða sum longest. Samstundis hevur fólkapensiónsaldurin alla tíðina verið 67 ár. Eisini hevur vanligur pensiónsaldur annars sum oftast eisini verið 67 ár og við hvørt 70 ár. Hetta hevur havt positiva samfelagsliga ávirkan. Fyri persónar undir 67, sum ikki hava verið førir fyri at veri á arbeiðsmarknaðinum hava vit skipanir við fyritiðarpensión og Arbeiðsloysisskipanina. **Pensiónsskipanir, núverandi** Núverandi føroyska pensiónsskipanin er í høvuðsheitum hendan: *Fólk undir 67 ár (ikki á arbeiðsmarknaðinum):* 1) Fyritiðarpensión 2) Ymiskar almannaveitingar 3) Arbeiðsloysisskipanin *Fólk yvir 67 ár:* 1) Fólkapensión, grundupphædd 2) Fólkapensión, ymisk iskoyti 3) Samhaldsfasti 4) Ymiskar individuellar ella fakfelagsavtalaðar pensións- ella uppsparingarskipanir Vert er at leggja dent á, at fólkapensións grundupphæddin og ávís iskoyti eru skattafrí. Hetta hevur stóran týðning og hevur við sær, at hendan pensiónin er nógv drúgvari enn til dømis í Danmark, har hon er skattskyldug. Ein dani,

sum fær fólkapensiónsgrundupphæddina pluss kanska eitt sindur av iskoytum, fær ikki stórt meira burtúr enn ein føroyingur við somu veitingum, sjálvt um bruttupphæddin er væl størri. **Tað er tí av størsta týðningi, at skipanin við skattafríari grundupphædd verður varveitt. Hetta hevur stóran positivan týðning fyri fólkapensiónistin, men eisini fyri landskassan, sum harvið hevur lægri útgjaldingar.**

Pensiónsskipanir í framtíðini Tað orðaskifti nú snýr seg um, bæði í Føroyum og aðrastaðni, er um framtíðarviðurskiftini. Tað ræður um at gera skipanirnar so einfaldar sum møguligt, samstundis sum inntøkurnar hjá teim aldrandi eru so góðar, rættvísar og nøktandi sum møguligt. Tað framkomna samfelagið skal duga at vísa, at møguleikarnir fyri einum góðum og fíggjarliga tryggum aldurdomi eru til staðar. Fyrst av øllum eiga umstøðurnar hjá teimum, sum áðrenn pensiónsaldur koma illa fyri, at vera nøktandi. Her er helst ikki neyðugt við so nógvum prinsipiellum broytingum, men heldur eini eftiransan av, at verandi skipanir sum fyritiðarpensión og arbeiðsloysistuðul eru nøktandi og svara til samtiðarviðurskiftini. Leggjast kann afturat, at bæði fyri løntakaran og fyri tað almenna sær út til, at føroyska arbeiðsloysisskipanin virkar betur enn í grannalondum okkara. Serliga aftaná nýggjastu broytingarnar av ALS, er skipanin ein altjóða fyrmynd. Hinvegin eiga skipanirnar fyri tey, sum náa ein vissan aldur, og her haldi

eg, at tað eigur at vera hildið fast við 67 ára aldursmarkið, verða eftirhugdar og gjørdar so væl skiljandi sum møguligt. Rættvísi má eisini við í myndina, tí tað er órættvíst, um fólk aftaná drúgt arbeiðslív í samfelasins tænastu og skattgjalding ikki fáa lön í sínum otium. Tær ymisku eftirlønarskipanirnar eru ikki ein olmussa, men tvørturímóti ein uppiborin lön fyri væl útint arbeiði. Pensiónsskipanirnar eiga at vera eitt samanspæl av uppsparing av almennum peningi, egnum inngjaldingum og arbeiðsgevarainngjaldingum. Tað hevur verið ført fram, at persónligu eftirlønarskipanirnar eru meira útbygdar í grannalondunum enn í Føroyum. Hetta er partvíst rætt, men nógvir privatar pensiónstryggingar eru teknaðar seinastu árin í Føroyum, verið tað seg ratu- ella kapitaltryggingar. Lóggávuvaldið kann ongatið gera so góðar skipanir, at øll fáa líka nógv. Ein slík útjavning kann ikki gerast fyri eldri fólk, líka so lítið sum fyri fólk í øðrum aldursbólum. Persónliga valið hjá fólki, bæði tá tað snýr seg um útbúgving, arbeiðsval og uppsparingarval er fjølbroytt og frítt. Ávísir tryggleikar og reglur eiga tó at vera skaptir, og tað er hetta, sum politiski myndugleikin skal royna at útvega skjótast gjørligt. Tí júst á hesum øki koma skipanirnar at taka sína tíð, áðrenn tær virka til fulnar fyri tey, skulu liva undir teimum. **1) Fólkapensiónin, grundupphæddin.** Hetta er, og eigur at vera, grundtrygdin hjá øllum, sum náa fólkapensiónsaldur. Hon er ikki stór, men av tí, at hon er skattafrí, hevur hon eitt

størri virði fyri móttakaran, enn ein hægri skattskyldug upphædd vildi havt. Upphæddin eigur at vera regulerað í samsvar við samfelasins lønar- og búskaparvøkstur. Grundleggjandi eigur at vera hildið fast við, at øll, sum eru vorðin 67 ár hava rætt til grundupphæddina. Tað skal ikki kunna mótroknast í grundupphæddini við aðrari inntøku. **2) Iskoyti til fólkapensiónina.** Hendan veitingin eigur at verða latin til tey, sum ikki gjøgnum arbeiðslívið hava havt móguleikar at spara saman (lógarskyldugt ella sjálvviljugt) til pensión. Iskoyti skal ikki kunna niðurlagast fyrr enn í minsta lagi 60.000 kr. er av aðrari inntøku enn fólkapensión (og samhaldsfasta) og tá eftir skynsomum reglum. **3) Samhaldsfastið.** Hendan skipanin, sum hevði tungan burð, vísir seg at rigga væl. Hon eigur at útbyggjast innan fyri rímuligt mark við gjøldum frá arbeiðsgevara og arbeiðstakara við helvtarbýti. So vítt eg kann meta er hendan skipanin væl betur enn til dømis danska ATP skipanin. Serliga aftaná nýggjastu útgjaldingarreguleringarnar. **4) Aðrar lógarásettar skipanir.** Tær undir 1-3 nevndu skipanir vilja, tá tær eru meira útbygdar, vera ein góður inntøku-grundvøllur fyri pensionistar. Men í dagsins samfelag, vil tað einsamalt helst vera nakað lítið hjá flestu fólki. Neyðugt er tí við eini lógarkravdari skipan afturat. Eftir hesi eigur at kunna vera kravt, at ein ávísur procentpartur av øllum lönun verður inngoldin til pensiónsskipan hjá løntakaranum persónliga. Ein eins stórus

partur skal gjaldast av arbeiðsgevaranum. Har sum pensiónsskipanir frammanundan eru avtalaðar millum arbeiðsgevara og arbeiðstakara, eisini gjøgnum fakfeløg, kann hetta gjald roknast við í tí partinum. Sum frá líður vil gott grundarlag verða skapt undir eini haldgóðari pensión fyri øll við hesum 4 skipanum. Tað er serliga nýggju skipanirnar undir hesum 4. punkti, sum koma at taka tíð, og sum ikki fáa virknað fyrr enn nøkur ár eru liðin. Men byrjast skal sum skjótast. Umframt hesar skipanir kunnu persónar sjálvandi individuelt ella avtalað við arbeiðsgevara gera upp-aftur betur skipanir. Og sjálvandi hava øll loyvi til eftir persónligum umstøðum at spara saman, sum tey altíð hava kunnað. Partur av teim her nevndu skipanum (øking av samhaldsfasta, lógarásett pensiónsgjald) fer at kosta nakað afturat fyri bæði løntakara og arbeiðsgevara. Men fyri løntakaran er tað ein beinleiðis samansparing og fyri arbeiðsgevaran fer tað væntandi at skapa meira arbeiðsfrið og betur umstøður á arbeiðsmarknaðinum í heila tikið. Annars skulu útreiðsluhækkingarnar ikki rindast í einum, men so líðandi yvir nøkur fá ár. Ein ávís hækking ella regulering av sjálvari fólkapensiónini fer at kosta landskassanum nakað, men ikki tað ógvisliga. Um einki verður gjørt verður stórus stættarmunur millum eldri fólk. Hetta fer at leggja trýst á sosiala skipanirnar og almennu útreiðslurnar og harvið eisini økja skattatrýstið.

Ein grein aftrat á næstu síðu

